

Johanna Holmström: Märta Tikkanen Tyttö joka halusi juosta vetten päällä

[PM/30 ADMIN](#)

LIISAMARI SEPPÄLÄ – 28.6.2021

Johanna Holmström on kirjoittanut ansiokkaan elämäkerran Märta Tikkasesta (s. 3.4.1935). Holmström on lukenut Tikkasen koko laajan tuotannon ja tutustunut siitä julkaistuihin arvioihin. Hän on haastatellut Märtan lisäksi tämän perhettä, sukulaisia ja ystäviä. Holmströmillä on ollut myös käytössään Märtan ja hänen ruotsalaisten ystävättäriensä välinen kirjeenvaihto. Tämän tiedonkeruun tuloksena on syntynyt elämäkerta *Märta Tikkanen Tyttö joka halusi juosta vetten päällä* (*Borde hålla käft. En bok om Märta Tikkanen*, suom. Maija Kauhanen 2020).

Märta Tikkasen (os. Cavonius) äidinkieli on ruotsi. Aika sotalapsena Ruotsissa täytyy siis olla helpompaa Märtille kuin suomenkielisille lapsille. Kun kohutun kirjailijan teosten vastaanotto kotimaassa on ristiriitaista, ymmärtäviä kritiikkejä voi saada muista Pohjoismaista. Läheiset ystävät Ruotsissa laajentavat kirjailijan näkökulmaa, kun omassa maassa kuohuu. Kun Suomessa palkintolautakunnat unohtavat Märtran, skandinaavit palkitsevat suomalaisen feministin. Pahimmillaan Märta ajattelee olevansa Suomessa ”kylmässä, torjuvassa, jäykässä ja pahansuovassa maassa, jossa hän ei kelpaa mihinkään ja jossa hänet aina sivuutetaan.” (s. 385)

Voiko puhua Märta Tikkasesta ilman, että puhuu myös Henrik Tikkasesta? Ilmeisesti ei.

Taiteilijapariskunnan yhteiselo tulee esiin molempien julkaisemissa teoksissa. Henrikin alkoholismi vaikuttaa kaikkeen Märtran elämässä. Näin kuvaa tilannetta Susanna Ginman, Märtran vanhin lapsi: Koko perhe kulki varpaillaan ja odotti seuraavan putken alkamista, ja he oppivat lukemaan äärettömän taitavasti Henrikin mielialaa ja käyttäytymistä. Kun Henrik oli päättänyt aloittaa, hän noudatti tiettyjä valmisteluritualeja. Hän teki lupaamansa työt pois alta niin, että kalenteri tyhjäksi, tuli ihmehen hyvälle tuulelle ja tepasteli ympäriinsä näyttäen melkein salamyhkäiseltä, kun hän suunnitteli ryyppäämistä huolellisesti. Se oli sama hymy kuin rakastuneella, joka suunnittelee salaista kohtaamista lemmittynsä kanssa, sillä onhan niin, että alkoholistin suurin rakkaus on alkoholi. Jonain kauniina päivänä hän sitten tuli kotiin hilpeästi hyräillen ja muovikassit kilisten, ja kun hän astui ovesta sisään, jo hänen ilmeensä paljasti, että pian olisi helvetti irti. (s. 183)

Märta Tikkasella on neljä lasta: Susanna, Robert, Johan Jakob ja Sofia. Kuinka yhdistää roolit tuottelijaana kirjailijana, Helsingin kaupungin ruotsinkielisen työväenopiston Arbiksen rehtorina, perheenäitinä ja alkoholistin vaimona? Vaikeaa se on, mutta ei mahdotonta.

Joidenkin aikalaisten mielestä Märta Tikkanen on sensaationhakuinen paljastuskirjailija. Itse ajattelen kuten myös monet muut, että Märta Tikkanen on rohkea, eikä tätä rohkeutta voi sivuuttaa kevyesti.

Holmström viittaa Ebba Elfvingin arvosteluun Hufvudstadsbladetissa.

Märta on aina ollut keskustelun aloittaja. Hänellä on ollut näppituntuma siihen, mistä tuulet alkavat seuraavaksi puhaltaa; tästä on osin kiittäminen laajaa kotiin tulevaa pohjoismaisten lehtien valikoimaa. Kodin jatkuva keskustelu yhteiskunnallisista kysymyksistä on antanut myös herkkyyttä sille, mitkä ajan signaalit ovat olennaisia ja mitkä voi hyvin jättää muiden huoleksi. Lisäksi hän on ollut nopea. Hän on ihmisenä erittäin kärsivällinen mitä tulee perheeseen, ystäviin, työtovereihin ja muuhun sellaiseen, mikä on työstä saada toimimaan ja ylläpitää. Yhteiskunnallisissa muutoksissa ja keskusteluissa hän on kuitenkin erittäin huono odottamaan, että muut tekisivät jotakin. Kärsimättömyys paistaa läpi hänen tavastaan kirjoittaa. (s. 133-134)

Varmaan kaikkia koskettaa Märtran ystävän Åsa Mobergin kertoma esimerkki Märtran lojaaliudesta.

Parhaiten sitä, mistä Åsa kertoo ja mikä häntä liikuttaa niin suuresti, kuvaa löytämäni kirje Tukholmassa pidettävästä näyttelystä, jossa oli Åsan maalaamia tauluja hänen unissaan esiintyvistä motiiveista.

Kirjeessä Åsa on tyrmistynyt siitä, miten galleria kohtelee häntä avajaisten lähetessä. He eivät halua antaa Åsan ottaa töistään kohtuullista maksua, koska hän ei ole ”oikea taiteilija”. Sen sijaan Åsan pitäisi kuulemma olla kiitollinen, kun saa töitään näytteille. Märta ymmärtää, että Åsa tarvitsee hänen tukeaan ja lentää hätiin päättäväisesti ja vailla ennakkovaroitusta.

”Kun minulla oli avajaiset Tukholmassa vuonna 1979, Märta tupsahti paikalle. Hän lensi sinne ainoastaan minun takiani. Ja sitten hän lensi takaisin kotiin. En olisi osannut kuvitellakaan mitään sellaista. Hän oli kaatanut lentokentällä kahvikupin hameelleen ja ehtinyt täpärästi ostaa uuden hameen. Mutta ajattele, että ihminen tekee sellaista. Hän vielä oli maineensa huipulla ja kun hän astui siihen pikku galleriaan Tukholman Karlavägenillä, vieraiden joukossa kävi kohahdus. Me emme ehtineet puhua, mutta ele ratkaisi kaiken. Sellainen ystävä hän on. Hänellä oli myös hyvin tiivis yhteistyö Arbiksen kollegoidensa kanssa. Sisaruuden myönteiset piirteet näkyivät hyvin Märtaassa.”
(s. 174-175)

Märtan tuotannosta itselleni on läheisin *Kaksi. Kohtauksia eräästä taiteilija-avioliitosta* (2004). Jörn Donner ohjasi elokuvan paljon keskustelua nostattaneesta ja hyvin myyneestä romaanista *Miestä ei voi raiskata* (1976). Märta Tikkanen tuotannon kulmakivi on kuitenkin runokokoelma *Vuosisadan rakkaustarina* (1978), joka on tuonut hänelle laajan lukijakunnan niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Näin Holmström arvioi merkkiteosta:

Minulle on ja on aina ollut selvää, että kun Märta Tikkanen kirjoitti *Vuosisadan rakkaustarinan*, jokin oli irronnut tai mennyt rikki kirjailijan omakuvassa, avioliitossa, taistelussa, niin, kaikessa siinä, mikä oli näkynyt aiemmissa kirjoissa tietynä varovaisuutena. Aiemmissa kirjoissa oli ollut väärennettyjä henkilöllisyyksiä ja reipas annos yhteiskunnallisuutta. Oli ollut juonia ja keksittyjä raiskauksia, jotka panivat tapahtumia liikkeelle ja synnyttivät kiivasta keskustelua. Mutta sitten, kun puheeksi oli otettava se, mikä oli arkaluontoisinta ja henkilökohtaisinta, mikä oli vaikeinta, silloin oli kirjoitettava runoja. Tässä teoksessa on se suoruus, jota Märta ei esikoista kirjoittaessaan uskaltanut valita, kun hän epäröi kahden mahdollisen menettelyn välillä ja mietti, mitä olisi tapahtunut, jos hän olisi uskaltanut. Tämän kirjan jälkeen hän tietää vastauksen. (s. 199)

Märtan teoksista *Pimeys ilon syvyys* (1981) kertoo pariskunnan pojan psyykkisestä sairastumisesta. Teos saa Johanna Holmströmin pohtimaan kirjoittamista terapiana.

Lukiessani mietin kysymystä: mitä terapiakirjoittaminen on? Miksi juuri naisia syytetään enemmän terapiakirjoittamisesta? Alentuva termi liitetään traumasta ammentavaan kirjallisuuteen, jonka ensisijaisena tarkoituksena pidetään kirjailijan akuuttia itseapua. Implisiittisesti termi viittaa yleensä siihen,

että teksti on heikkoa ja hiomatonta, onhan se eräänlainen äänetön hätähuuto eikä sitä siis ole kirjoitettu etäisyyden takaa, hallitusti ja viileän, älyllisen laskelmoidusti. (s. 283)

Henrik Tikkanen kuolee leukemiaan toukokuussa 1984 ja yksi aikakausi päättyy. Pariskunnan välinen julkinen dialogi on ohi. Märta toimittaa aviomiehestään muistelmakirjan *Henrik*, jossa äänen saavat mm.

Bo Carpelan, Christer Kihlman ja Kari Suomalainen. Näin Märta kirjoittaa *Suurpyytäjässä* (1989):

En tahdo. Tahdon sulkea ja avata ikkunani ja oveni, sytyttää lamppuni, mumista omia loitsujani enkä kenenkään muun, vihdoinkin, kaikkina vuorokauden aikoina. Tahdon nukkua kun olen väsynyt, tahdon tulla ja mennä ja tehdä työtä kunnes lysähdän kasaan ja lopettaa vasta kun itse tahdon enkä enää koskaan siksi että jonkun toisen tarve niin vaatii, tahdon järjestää suuria juhlia kaikille ystäville ja syödä vain kun on nälkä enkä siinä välissä katsoa ruokaan päinkään, sen paremmin omaani kuin toistenkaan, tahdon herätä kun unet päättyvät ja matkustaa kauas pois ja voipua onnesta kotiin palatessa, tahdon tavata niitä joita rakastan ja joista pidän sillä en kestä ilman heitä ja kirjoittaa mahdottomia kirjeitä joihin haluan vastauksen siinä silmänräpäyksessä, tahdon hengittää meri-ilmaa ja juoda aurinkoa lumelta ja kuunnella yksiöisen jään helinää kaislikosta, se ei lopu koskaan, ja hiljaisuus, hiljaisuus (s. 92)

Useat Märthan kirjat käsittelevät hänen omaa tai hänen perheenjäsentensä elämää. Märta on elänyt todeksi säännön ”kirjoita niin läheltä itseäsi kuin uskallat”. Näin hän kommentoi Karl Ove Knausgårdia:

”On kaksi eri versiota totuudesta. Yhdessä tv-ohjelmassa Karl Ove itkee metsässä ja puhuu siitä, kuinka vaikeaa oli kertoa Lindasta ja kuinka hän katuu sitä ja kuinka kauhealta tuntuu, että hän teki sen. On mahdotonta tajuta ja ymmärtää ennalta, mitä se tarkoittaa, että aivan kaikki tietävät minusta jotakin. On yksi asia kirjoittaa itse itsestään ja toinen asia, että joku toinen tekee sen. Tietysti Knausgårdin olisi pitänyt tajuta mitä siitä seuraisi, ainakin ensimmäisen kirjan jälkeen, mutta se on vaikeaa tasapainottelua, kun tietää, että se mitä on kirjoittanut on tärkeää ja todella hyvää. Kaikki on materiaalia. Elämä on materiaalia. Juuri vaikeimpiin asioihin on kaikista tärkeintä tarttua ja juuri niitä on tärkeintä pyrkiä työstämään. Mikään ei ole niin häpeällistä, etteikö siitä voisi puhua. Ja useimmat vaikeat asiat ovat sellaisia, että joku toinenkin on kokenut jotain samankaltaista”, Märta sanoo. (s. 411)

Holmström taustoittaa elämäkerrassaan tunnetun ja arvostetun suomenruotsalaisen kirjailijan elämää ja taidetta. Hän syventää tietämystämme Märta Tikkasen merkityksestä. Holmström asettaa kirjailijan Suomea laajempaan perspektiiviin. Samalla vahvistuu käsitys Tikkasesta rohkeana tienraivaajana, joka ei pelkää tehdä asioita ensimmäisenä. Märta Tikkanen ei vaikenut tärkeistä asioista.

Johanna Holmström: *Märta Tikkanen Tyttö joka halusi juosta vetten päällä (Borde hålla käft. En bok om Märta Tikkanen)* Suom. Maija Kauhanen. Tammi 2020. 424 s.

Märta Tikkanen *Suurpyytäjä (Storfångaren)* Suom. Raija Jänicke. Tammi 1989. 137 s.

Liisamari Seppälä on helsinkiläinen kirjoittamisen maisteri Jyväskylän yliopistosta.